

УДК 336.58

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Мельник Вікторія Іванівна, к. е. н., доцент
кафедри державного управління,
публічного адміністрування та
регіональної економіки ХНЕУ ім. С. Кузнеця

В умовах ринкового середовища розвиток господарського комплексу держави здійснюється на основі вдосконалення розміщення галузей економіки, оптимізації господарських, міжрегіональних, міжгалузевих і внутрігалузевих пропорцій, комплексного економічного і соціального розвитку регіонів, поглиблення їхньої спеціалізації з урахуванням наявності матеріальних, природних і трудових ресурсів. Одним із засобів макроекономічної стабілізації та економічного зростання є бюджет. Розподіляючи та перерозподіляючи новостворену вартість, держава використовує бюджет як один із основних інструментів регулювання соціально-економічних процесів у ринкових умовах.

Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів за умов обмеженості фінансових ресурсів досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені. Ця проблема розглянута у працях О. М. Александрова, Е. О. Вознесенського, А. М. Бірмана, О. Д. Василика, В. М. Радіонової, В. К. Сенчагова, М. Г. Сичова, В. М. Суторміної, В. М. Федосова, К. В. Павлюк, В. М. Опаріна, С. І. Юрія та інших. Увага дослідників акцентується, в основному, на бюджетному потенціалі регіону, як факторі соціально-економічного розвитку, з'ясуванні недоліків міжбюджетних відносин та необхідності їх трансформації, механізмах підвищення інвестиційної привабливості регіону. Проте залишаються відкритими ряд проблем, спричинених значною централізацією фінансових ресурсів в управлінні соціально-економічним розвитком регіону, незацікавленістю територій у результативному їх використанні, відсутністю сти-

мулів до виявлення резервів і нарощення фінансового потенціалу, що зумовлює актуальність наукових досліджень з питань фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів і вимагає активації теоретичних та практичних пошуків розв'язання даної проблеми.

У зв'язку з цим метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України в сучасних умовах.

Питання фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів пов'язано з можливістю органічно поєднати бюджетні та приватні фінансові ресурси, виходячи з можливостей територій до самовідтворення залежно від вихідних умов реалізації стратегічних цілей регіонального розвитку [1]. Не останню роль у цьому процесі відіграє сформоване інституціональне середовище, яке визначає рівень готовності до сприйняття нових методів державного регулювання фінансового забезпечення щодо залучення фінансових ресурсів з різних джерел та ефективного використання фінансового потенціалу. Політика збалансованого розвитку всіх сфер регіону на основі виваженого розподілу фінансових ресурсів з метою розв'язання економічних, екологічних і соціальних проблем не передбачає можливості досягнення швидких темпів росту, оскільки розподіл обмежених ресурсів здійснюється між усіма сферами [2].

Фінансове забезпечення слід розглядати як процес акумуляції необхідних обсягів фінансових ресурсів з різних джерел для потреб збалансованого розвитку суспільства. Оскільки пріоритетом державної регіональної політики є сталий розвиток, а забезпеченість регіонів фінансовими ресурсами є його підґрунтям, фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів можна трактувати як процес формування та використання фінансових ресурсів з метою подолання спадних тенденцій та активізації соціально-економічної діяльності для досягнення збалансованого розвитку територій [3].

Функціональна структура фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів – це співвідношення обсягів фінансування за джерелами утворення та напрямками використання відповідно до завдань соці-

ально-економічного і екологічного розвитку [3].

Для регіонів як принципово нових типів інститутів, які орієнтовано на досягнення балансу економічних, соціальних та екологічних цілей і цінностей, питання створення ефективного механізму фінансового забезпечення збалансованого розвитку до цього часу залишається відкритим. Особливої актуальності проблема фінансового забезпечення сталого розвитку набуває для територій, які знаходяться в стані депресії і не здатні повною мірою виконувати функцію відтворення якісних ресурсів, у першу чергу, людського потенціалу.

Механізм фінансового забезпечення збалансованого розвитку залежно від типу території, можливостей нарощування фінансового потенціалу регіонів, структури джерел формування фінансових ресурсів та форм участі держави у цьому процесі повинен стати основою при реалізації державної регіональної політики. Для цього потребує вирішення низка теоретико-методологічних і практичних питань. Зокрема, формуючи модель фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, необхідно враховувати те, що склад та структура джерел фінансування, відповідні форми руху коштів, механізми їх регулювання будуть мати свої особливості та відмінності. При цьому за змістом форми фінансування не змінюються – це бюджетне фінансування, самофінансування, інвестування та кредитування, а за механізмами виділення, спрямування, розпорядження коштами існують певні відмінності.

Функціональна структура фінансового забезпечення розвитку регіону відображає питому вагу коштів, які виділяються з різних джерел на певні цілі, і є кількісною базовою характеристикою фінансового механізму. При цьому якісний аспект відображає способи і умови формування фінансових ресурсів, форми їх мобілізації та розподілу.

Основу фінансового забезпечення регіонів складають місцеві бюджети всіх рівнів. Традиційно в Україні більшість місцевих бюджетів є дотаційними і фінансово залежними від бюджетів вищого рівня. Про це свідчить аналіз дохідної частини зведеного бюджету за 2016 рік. За даними Державного казначейства України, у 2016 році було перераховано 195,4 млрд грн міжбюджетних трансфе-

ртів із державного бюджету до місцевих бюджетів, що становить 99,3 % від планового річного обсягу [4]. 2016 рік є другим роком імплементації нової моделі міжбюджетних відносин, запровадженої у грудні 2014 року. Головною відмінністю нової системи вирівнювання є скасування дотації вирівнювання (вилучення) і запровадження базової (реверсної) дотації, а також освітньої субвенції, медичної субвенції, субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру. Цими змінами впроваджено механізм, за якого держава шляхом надання спеціальних трансфертів (субвенцій) повністю бере на себе відповідальність щодо фінансового забезпечення поточних видатків установ медичної та освітньої сфери, що належать до повноважень місцевих бюджетів і складають значний обсяг у їх видатках.

Частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів за аналізований період становила 53,4 %, що менше показника минулого року на 5,7 в. п. Більшість трансфертів, що надійшли з державного бюджету, спрямовувалися на соціально-культурну сферу. Темп зростання обсягів міжбюджетних трансфертів за звітний період є нижчим за минулорічний показник. Зростання доходів місцевих бюджетів відбувалося вищими темпами, ніж міжбюджетних трансфертів. Базова дотація за аналізований період була перерахована в обсязі 4,7 млрд грн. Надходження до державного бюджету від перерахування реверсної дотації склали 3,0 млрд грн [4].

Надання міжбюджетних трансфертів є джерелом фінансового забезпечення для всіх територіальних громад, а їх обсяг опосередковано залежить від рівня соціально-економічного розвитку регіону. Потреба у міжбюджетних трансфертах в Україні обумовлена не стільки фінансовою неспроможністю територій, як надмірною концентрацією бюджетних ресурсів на центральному рівні.

Значна фінансова залежність місцевих бюджетів від фінансування бюджетів вищого рівня, несформованість ринкових інститутів та відсутність умов для саморозвитку не стимулюють територіальні громади до самостійного подолання депресивних явищ економічного, соціального, демографічного характеру, а, навпаки, підсилюють «утриманські» настрої органів місцевого самовряду-

вання. Недостатність власних стабільних доходів значно обмежує вплив місцевих органів влади на соціально-економічний та екологічний розвиток регіонів, тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування і якісного виконання завдань збалансованого розвитку територій.

Таким чином, в результаті даного дослідження можна зробити висновок, що традиційно найпоширенішим джерелом фінансового забезпечення розвитку регіонів є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, є лише додатковими фінансовими ресурсами. Проте, практика переконує, що для успішної реалізації завдань комплексного розвитку необхідно використовувати різні джерела фінансового забезпечення в обсягах, достатніх для фінансування необхідних заходів і програм.

Література:

1. Єпіфанов А. О. Соціально-економічні основи розвитку регіонів: Навч. посібник / А. О. Єпіфанов, С. В. Зеленський, М. В. Мінченко та ін. – Суми: Мрія-1. – 2011. – 332 с.
2. Гончаренко М. В. Фінансове забезпечення розвитку територій: теоретичний аспект / М. В. Гончаренко. // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_21.
3. Міхеєнко Т. В. Фінансове забезпечення збалансованого розвитку депресивних регіонів / Т. В. Міхеєнко // Агросвіт. – 2014. – № 22. – С. 34-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2014_22_7.
4. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К.: 2017. – 90 с.